

դիպող կերպով կամաւ զրկած կ'ըլլամք
զմեզ իրենց մտաց և սրտին մէջ եղած
բաները ճանչնալու միջոցէն: Ուստի շատ
պահանջող չեմ ըլլար եթէ պատուիրեմ
հարց և մարց՝ դիտելու իրենց որդիքը
խաղի և զբօսանաց ատեն, ոչ իբրեւ
հսկող և առաջնորդ՝ այլ իբրեւ պարզ
դիտող մը, որպէս զի ետքը իրենց ցու-
ցած բնութեան հանգամանքներէն օգ-
տուին:

Լոք, իր Դաստիարակոչքի ըսուած
գրքին մէջ, ամբողջ գլուխ մը ընծայած
է այս ճշմարտութեան, թէ՛ Պէտք է
մտադրոչքի ընել տղոց քնաշորոչ-
քեանցը: Իր խորհրդածութիւններն
թէպէտ այնչափ ճոխ և լայնաբար
չեն, բայց կը վկայեն նիւթոյն կարեւո-
րութեանը: Դիւրին է ճոխացունել զայն

և ապացուցանել, թէ ամեն պարագայի
մէջ ինչ ալ ըլլայ վիճակն առ որ սահ-
մանեալ է տղայ մը, իր բնաւորութիւ-
նը շատ ազդեցութիւն կ'ունենայ այն
միջոցաց վրայ՝ զոր կը գործածէ դաս-
տիարակութիւնը, որպէս զի ընէ զին-
քը, ինչպէս զամենայն ոք՝ առաքինի քա-
ղաքացի մը: Կան միջոցներ զորս մարթ
է հաստատութեամբ գործածել. բայց
ես կարծեմ որ անգործածելի միջոց-
ներն շատ աւելի են. իսկ աղէկ միջո-
ցաց գործածութիւնն ալ պէտք է միշտ
եղանակաւորի ըստ իւրաքանչիւր ան-
հատից բնական հանգամանացը:

ԿԻՉՈՅ

ՏԻՐԱՄԱՅՐՆ ԱՌ ԽԱՉԻՆ

Դըպիրք, բռնաւորք, աւետիս ձեզի.

վերջապէս Արդարն այսօր կը մեռնի.

Սրբազան ժպտով դիմակեալ վագրեր,

Զոյս ժողովրդոց՝ ծածկեց ձեր ըստուեր:

Ի խաչ է նա... ձեզ են փառք ու պահակք...

Բայց անդորր է... դուք ինչո՞ւ կը դողաք:

Ինքըն Պիղատոս 'ի սրահս արքունեաց

Ի խումբ խնդակից քահանայապետաց,

Ըզգնայ քմծիծաղ, այլ մերթ կանգ կ'առնու...

Յետկոյս սեանց տեսնէ ըստուեր մ'ահարկու,

Զոյր մահատիպ դէմս յերանգ բոցաներկ

Կը լուսաւորեն ջահալոյց լապտերք:

Ահիւ դարձընէ աչերն 'ի ձեռս իւր...

Ճապաղ շիթ մ'արեան դրոշմած կար 'ի սիւրբ...

Մեկուսի յանկեան՝ 'ի խունկս և 'ի ջուր

Ճգնի նա լուանալ ձեռքերն... այլ 'ի զուր...:

Իսկ հոն՝ Գողգոթայ բլլոյն յարտեան՝

Աստուած մը, որդի մը, և մայր իւր կուսան.

Որդին խաչ գամուած, Մայրն 'ի վէրս որդւոյն՝

Անպատում ցաւօք յիրար կը պշնուն:

Մայրըն գետնաքարչ՝ վարպէ 'ի յուս ինկած՝

Ցամաք կիպարին գրկէ ձեռնամած.

Այն կարեկիր սիրտ մը խնդրող աչքեր

Զորս դին տեսնեն լոկ ապառուժ գորբեր...

Կրքերէ յուզուած ամբոխներու ծով
 Փշրեց յայդ մերկ ժայռ որդի մ'իւր մօր քով,
 Եւ հիմայ 'ն ծովուն նահանջող ալիք
 Հեռուստ կոծելով՝ դուռն կատաղիք:
 Իր որդւոյն ամեն նայուածք ու լլկանք
 Սրտին մէջ գտնեն երկար արձագանգ:
 Այն ամենակոյս մարմինն ու հոգեակ,
 Այն երկնից վարդիւք հիւսուած կերպարանք,
 Այն վարպէ ոլորուն՝ նըշոյլք արփենի
 Հողմածուփ ցրուեալ զուսովք վարդածղի,
 Եւ այն մանաւանդ երկնագոյն աշկունք
 Ուր կան նըկարուած այնչափ դառնութիւնք,
 Եւ այն հրդեհեալ ցաւոց հառաչանք
 Զոր քաղեն սրտէն զաւկին չարչարանք,
 Այն անմեղութեան տագնապն անհնարին,
 Յարտասուս շարժեն զերկիր և զերկին:
 Բայց կամաց կամաց Յիսուս կիսամահ
 Ծըռէ զգլուխ, ցնդի հոգին 'ի մի անհ:
 Մայրն 'ի վեր վազէ սիրտ 'ի թունդ... տրոփմամբ
 Շօշափէ ոտքերն ձեռք և շրթամբ...:
 Անգութ կասկածով հոգին կարեւր
 Զիհամարձակիր նայել դէպ 'ի վեր.
 Դողալով դընէ զունկն 'ի խաչափայտ
 Զառ և տուր շընչոյն լըսելու ընդհատ:
 Ահեղ՝ սև լռութիւն իրեն կը դուժէ,
 Թէ՛ մայր տարաբաղդ ալ անորդի է:
 Կըթոտեալ կըքին ծընկերն, և բերնէն
 Իր ողբոց ուղիներն այսպէս կը վազեն...
 «Ա՛հ. զիս ալ, զիս ալ, ո՞վ մահ աննըւէր,
 Ինչո՞ւ որդւոյս հետ մէկտեղ չես հընձեր...
 Որ գտնէ շիրմին մէջ ալ անոր քով
 'ի մութ լըռութեան որրեմ հսկելով:
 «Ո՞վ իմ կուսութեանս երկնատունկ ծաղիկ,
 Մօր մը յոյս, կուսի մը տեսիլ գողտրիկ,
 Ա՛հ. սիրտս ու հոգեակ՝ Որդիս և Աստուած,
 Պիտի տեսնէի գրեզ 'ի խաչ դամուած...:
 «Դրկացս յորորան երբ կը ժպտէիր,
 Երբ ըստինք 'ի շուրթն ինձ կը նայէիր,
 Պայծառ աչքերուդ մէջ իբրև յերկին՝
 Անձկաբեկ նայուածքըս կ'ընկըղմէին...:
 «Եւ կ'երազէի ըզքեզ թագաւոր
 Ի պատերազմի յաղթական հըզօր,
 Փառօք լուսարձակ իմ ծոցըս դիմել
 Եւ համբոյրներովս ըզքեզ պըսակել...:
 «Կամ դալարագեղ յանժանօթ հովիտ
 Զուգարնակ ապրել 'ի բոյն ոստախիտ,
 Եւ քեզի համար հոգնիմ ու հոգամ
 Եւ 'ի կազդուրիլ մէյմ' ըզքեզ տեսնամ...:

- «Գրթութիւնն . . . : Այսչափ ցաւոց ժոյժ չունիմ . . .
 Խաչափայտն ես դու. և 'ի ճակատն իմ
 Շիթ շիթ կաթկաթէ ճապաղեալ արիւն
 Անթիւ վերքերէդ, որդեակ իմ սիրուն . . .
- «Գրթութիւնն . . . : Գլուխդ ծըռեր է խոնջեալ
 Եւ չիկրնար մայրդ քեզ նեցուկ ըլլալ .
 Չիկրնար խըզել այդ դամերն, ու գէթ
 Իր արցունքներով սրբել քու վերքերդ :
- « Չիկրնար ըզքեզ խաչէն վար առած
 Եւ ամփոփելով 'ի ծոցն 'ի հերաց՝
 Դիմել 'ի լերինս յանտառս ամայի
 Ըզքեզ որրելով գըրկացն 'ի շիրմի . . .
- «Սասանին տարերք . . անհ. ինչ փոյթ է մօր՝
 Որ յաւեր դառնան տիեզերք բոլոր . .
 Նըշոյլ մը միայն կ'ուզեմ արևէն՝
 Որ կարօտ աչքերս զաւակըս տեսնեն :
- «Հիմա իմ աշխարհս՝ Աստուած ու ամեն յոյս
 Ամփոփուած կան, վահ, յայդ աչկունս անլոյս
 Յայդ դալկահար այտ ու արիւնոտ ծոցի
 Որուն մէջ հոգիս անձկոտ թափառի . . . »
- Եւ հոն ինկաւ Մայրն 'ի կոշկոռս վիմաց
 Երկնափթիթ ծաղիկ թռումեալ 'ի վըշտաց . .
 Քովէն զըւարթունք թևաւքօղ՝ տրտում
 Անոր նայէին աչօք ցօղաթուրմ :
- Յանկարծ կուսական մտացն յանդիման
 Փայլին յընդհանուրս շողք երկնահոսան .
 Բուրմունք քաղցրախորժ օդային նըւազք
 Քիչ մը կը բուժեն զայն խոցուած հոգեակ .
 Անոնց մէջ սըփռեալ ճաճանչս արփենի
 Աստուածապատկեր մատչի պատանի :
 Սարսուելով դողայ Մայրն ու գետնաքարշ
 Կը ճանչնայ զորդին գըրկէ աղէխարշ .
 Եւ իրեն սրտին անթարգման յուզմունք
 Փոխուին յանյօդ ձայնս՝ 'ի քըրքիջս՝ յարցունք :
- «Մայր, — կ'ըսէ Յիսուս՝ պագնելով ըզնա, —
 Ինչո՞ւ լաս անշունչ մարմնոյ մը վըրայ .
 Թէ մահ անջատէ զմեզ, այլ մեր հոգին՝
 Երկու եզերքէն դարձեալ կ'ընդգրկին :
 Ես կենաց բաժակըն մինչ 'ի մըրուր
 Խըմեցի՝ փըրկել զաշխարհ ընդհանուր .
 Բայց դու մի՛ լար, Մայր, զի բաժակն է լի
 Եւ մէկ արցունքովդ ալ կը զեղանի . .
 Ո՛հ . զըսպէ ցաւերդ ու երկինք նայէ . .
 Հոն անմահութիւն մեզի կը սպասէ : »
- Մայրըն խելացնոր կը սթափի . . չորս դին
 Գայր թևատարած գիշեր մըթագին .
 Դալկահար լուսնի առկայծեալըն ջահ
 Նրաւալէ 'նդ հանուրս ըզհրատ կիսանուաղ .

Եւ Յորդանանու ալիք դառնակոծ
 Շամբերուն տակէն սողոսկին իբր օձ...
 Եւ մայրըն դառնայր 'ի տուն մենաւոր
 Խաչին տակ թողած ըզսիրտ վիրաւոր:
 Եւ անուշ անմեղ վըշտահար հոգին
 Գընայր զըլխիկոր յանընկեր ուղին,
 Երբեմն յիշելով կենայր ակամայ
 Դարձընէր նայուածքն 'ի բլուր Գաղգոթայ...:

ԹՈՎՄԱՍ ԹԵՐԶԵԱՆ

ՎԵՊՔ ԵՒ ԶՐՈՅՅՔ

Իշխան մը կ'ըսէր. Ամենէն քիչ ձանձրանալի
 ունկնդրութիւն՝ զինուորաց կ'ըլլայ. որովհետեւ
 ասոնք աւելի ձեռք գործածելու վարժ ըլլալով
 քան լեզու, երկու խօսքով կ'ըսեն ուղածնին.
 Իսկ պալատականք և գիտնականք՝ այնչափ յա-
 ռաջաբանութեամբ, դարձուածներով և քաղա-
 քավարական խօսքերով կ'երկընցընեն ըսածնին,
 որ երբ բուն ուղածնին ըսելու կարգը գայ՝ դու
 լսելէն ձանձրացեալ կ'ըլլաս:

Երբ Հռովմայեցիք զՎալենտիանոս կայսր ընտ-
 րեցին՝ ուղեցին իրեն օգնական մ'ալ կարգել. այն
 ատեն ըսաւ Վալենտ. Զօրականք, զիս կայսր ընտ-
 րելն՝ ձեր ձեռքն էր, հիմայ ինծի կ'ինկնայ կա-
 ռավարելն և ընտրելն:

Երբ Կարողոս Ե. Սպանիոյ և Գերմանիոյ կայսրն՝
 Փրանկաց հետ պատերազմելով յաղթեց, Վենեա-
 կեցիք՝ որ աւելի այս ետքիններուն բարեկամ էին,
 դեսպան մը խաւրեցին առ Կարողոս՝ որ իրենց Հա-
 սարակապետութեան ըրածներն արգարացընէ՝
 այն առթիւն մէջ: Կարողոս լսելէն ետեւ՝ դարձաւ
 իր քովիններուն ըսաւ. Ադոր ըրած չքմեղանքը
 սուտ է, բայց ես կ'ուզեմ իրաւ համարիլ. (որ-
 պէս զի նոր կռիւ մ'ալ չըլլայ):

Ալփոնս Ա. Նաբոլիի Թագաւորն շատ հեղ կ'ը-
 սէր. Մեզ ու չըտկուէ: Ուղտին սովորութիւնը
 կ'ուզէր յիշեցընել. որ կը ծռի կը ցածնայ բեռը
 ընդունելու համար. և երբ որ իր ուժն բաւա-
 կան սեպէ՝ կ'ենէ կը չըտկուի:

Տարտամութիւնն աւելի գէշ է քան գէշ որոշո-
 ղութիւն կամ խորհուրդ մը. վասն զի այս կըրնայ
 փոխուիլ կամ ուղղուիլ. իսկ այն կ'աւերէ զգործը
 կամ բոլորովին կ'անպիտանացընէ:

Կարողոս Ը. Փրանկաց Թագաւորն մեծ բանա-
 կով մը մտաւ 'ի Տիրենցէ, և ծանր ծանր պայման-
 ներ կը պահանջէր քաղաքացիներէն: Ասոնց նուի-
 րակաց մէկն՝ Գաբրոնի, Թագաւորին քարտու-
 զարին ձեռքէն խլեց պայմանաց թուղթը և պա-
 տըռտելով ըսաւ. Եթէ դուք այսպիսի անվայել
 բաներ պիտի պահանջէք՝ սկըսէք ձեր փողերը հըն-
 չեցընել, մենք ալ երթանք մեր զանգակները դան-
 չեցընենք: Եւ դարձաւ երթալու. Փրանկք զիջան
 օրինաւոր պայմանաց:

Դժուարին գործերը իբրեւ դիւրին համարելու
 է, դիւրինները՝ իբրեւ դժուարին գործելու. որ-
 պէս զի դիւրինք զմեզ չանհոգացընեն, դժուարինք՝
 չվհատեցընեն:

Թագաւոր մը հարցուց խորհրդականին. Ի՞նչպէս
 վարուիմ որ երջանիկ ըլլամ: — Այդ բանդ ան-
 կարելի է, պատասխանեց, այս աշխարհիս մէջ: —
 Ուրեմն ի՞նչպէս ընեմ՝ որ գոնէ հանգերձելոյն մէջ
 երջանիկ ըլլամ: — Այնպէս վարուէ՝ որպէս թէ
 մահացու հիւանդ ըլլայիր:

Տղայութեանն ատեն Կարողոս Ե. մեծ տահանդէս
 տեսարանի մը մէջ գտուելով, և տեսնելով շատ
 առպեաներ շքեղ հագուած և զարդարուած, հար-
 ցուց ծեր պաշտօնէի մը, որ իր պապուն ատենէն
 յարքունիս էր՝ թէ ո՞վ են: Զեմ՝ գիտեր, ըսաւ
 ծերն, և ոչ ալ անուննին: — Կ'երևի որ, ըսաւ
 Կարողոս, դու աւելի քու գործոցդ մտադիր ես՝
 քան ուրիշներուն:

Քան զայն մեծագոյն նենգութիւն չկայ, կ'ըսէ
 Քսենոփոն, ինչպէս առանց յարմարութիւն ու-
 նենալու ուղեւ տեսուչ ու վարիչ ըլլալ մարդկու-
 թեան: